

הקדש על דבר שאינו ראוי להיפדות [כמבואר בירושלמי (פסחים א, ד) לענין חמץ בשעה חמשית האסור באכילה לר"י]. וכל זה שייך רק בקדושת דמים, אבל עשירית האיפה שמתקדשת קדושת הגוף בכלי ואין בה פדיון כלל, הרי קדושתה אינה מחמת 'דמיה' אלא משום דין הקרבה שבה, ועל כן חלה עליה קדושה אף בפחות משה פרוטה, שהרי ראויה למצוותה, להקריבה.

- א.** כדוגמת חילוק זה נמצא בתוס' להלן (יג ס"ב) לענין חיוב מעילה, שבקדושת הגוף יש מעילה אפילו בפחות משה-פרוטה, שלא כבקדושת דמים. וכ"כ בנתיבות המשפט כח. וע"ע בהרחבה בחדושי הגר"ר בענגיס ח"ב נה, ה-ט. וע' בספר תפארת יעקב גטין יב: בטעם רש"י, שאין ההקדש חל כיון שאינו ראוי למעילה. ומובן לפי"ז שבקדושת הגוף שמועלים אף בפחות מש"פ, בכל אופן חל ההקדש. וע"ע במובא ביוסף דעת ב"מ נה.
- ב.** את הקושיא מכאן יש לתרץ שיתכן והקדיש לול מלא עופות כאלו, שנראה שההקדש תפס הגם שאין בכל עוף ועוף כדי פרוטה וכמקדיש שק מלא שומשמן. גם י"ל שאם הקדיש כשהיה שוה פרוטה וחל ההקדש ואח"כ הופחת מערכו, ההקדש לא פקע, ואעפ"כ י"ל שאין אורח ארעא להקריבו.
- ג.** לפי שיטת רש"י (בסוכה כז:), שדבר שאינו שוה פרוטה אינו בכלל 'לכם', לפי שאין בו תורת ממון אין בו בעלות – לפי זה מוכח מכאן שאין צריך קנין-ממון בקרבן.

'שכל העריות בחטאת ושפחה באשם'. יש מי שרצה לדקדק מכך שלא שנה התנא כל העריות באשם תלוי (בלא-הודע) מה שאין כן בשפחה – משמע שגם בשפחה יש חיוב אשם-תלוי (אשי ישראל שבת עב). ומדברי התוס' בשבת (שם ד"ה בעל) נראה שנסתפקו בשאלה זו, האם הבא על שפחה חרופה מביא אשם תלוי בלא-הודע, אם לאו.

ואולם כבר העירו (בספר מגדים חדשים שבת שם) מדברי התוספתא המפורשים (כאן א, ט): 'אלו דברים שבין שפחה חרופה לכל עריות, כל עריות שבתורה הרי אלו חייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת ועל לא הודע אשם תלוי, מה שאין כן בשפחה חרופה' – הרי מפורש שאין אשם תלוי בשפחה חרופה. והדין נותן, שהרי אין אשם תלוי בא אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת (וכפי שתמה על דברי התוס' בספר בית האוצר סי' רי. אמנם משמע בתוס' שנקטו לעיקר שאין בה אשם תלוי, וכ"כ הריטב"א שם בשם התוס'. וכ"כ הרמב"ן שם כהנחה פשוטה).

כמו כן עמדו המפרשים מדוע לא מנה התנא הבדל נוסף; בכל העריות חייבים בביאה שלא כדרכה ואילו בשפחה פטורים, כדתיני תנא קמיה דרב ששת להלן. ויש שכתבו שהדבר שנוי במחלוקת התנאים (ביבמות לט:), האם ממעטים ביאה שלא כדרכה משכבת זרע, וסתם משנתנו כדעת חכמים שביאה שלא כדרכה בשפחה חרופה – חייבים (עפ"י רשב"א יבמות נה; שער המלך איסורי ביאה א, טו. ואולם הרמב"ם פסק שפטור).

דף יא

'מנלן דהיא לקי והוא לא לקי, דתנו רבנן בקרת תהיה מלמד שהיא לוקה...' יש לעיין, עונש שמענו אזהרה מניין? (חדושים ובאורים).

והנה משמע מדברי רש"י ביבמות (נה. ד"ה שפחה) שאזהרת שפחה חרופה נלמדת מ'לא יהיה קדש... ולא תהיה קדשה'. ואף על פי שהכתוב הוא מדבר בשפחה גמורה ואילו כאן מדובר על חצי שפחה וחצי בת חורין (ע' זכר יצחק עו, ב מש"כ בזה) – סבר רש"י שהאזהרה מתיחסת גם על שפחה חרופה, וכנראה ראייתו היא מזה גופא שענשה הכתוב במלקות, והרי אין עונשים

אלא אם כן מזהירים, על כרחך שגם היא נכללת בלאו ד'קדשה'. נמצא שפרשה זו לא נתחדשה אלא לענין עונש, אבל עיקר האזהרה נכלל בלאו דקדשה.

לפי זה לכאורה אין מקום למה שכתב המנחת-חינוך (רסו, יח) שבכל שפחה חרופה, מלבד מלקות דידה וקרנן דידיה, שניהם לוקים משום לאו דקדשה, ואפילו בביאה שלא כדרכה ובהערה שאין שם חיוב משום שפחה חרופה, חייבים מלקות משום 'לא יהיה קדש'. אך לפי האמור נראה שאין מקום ללקות פעמים משום אזהרה אחת, 'לא יהיה קדש', אלא שהוציא הכתוב שפחה חרופה לעונש מיוחד ובתנאים מסוימים, מכלל דין שאר השפחות.

וכן מורים דברי הרמב"ם (איסורי ביאה ג, טז) שכתב שכל מקום שאמרנו פטור מן הקרבן, מלקין אותו מכות מרדות מדבריהם, בגדלים ומיידים – הרי משמע שאין מלקות דאורייתא בהערה ובשלא כדרכה וכו'.

ולפי זה יש לדון במה שנקט המנחת-חינוך במקום אחר (קכט, לט) כדבר פשוט שעבד כנעני כיון שהוא בר-מצוות, אם בא על שפחה חרופה חייב כשאר ישראל. ואולם אם אזהרתה נובעת מ'לא יהיה קדש' יש לומר שכיון שהעבד מותר בחצי-שפחות שלה, אינו חייב. ולפי זה הוא הדין בעבד עברי הבא על שפחה חרופה [לדעת הסוברים שהוא מותר בשפחה כנענית אפילו אינה מסורה לו מרבן] – פטור.

'חצייה שפחה וחצייה בת חורין ומאורסת לעבד עברי. דברי רבי עקיבא. רבי ישמעאל אומר: בשפחה כנענית הכתוב מדבר ומאורסת לעבד עברי'. הדעת נוטה שרבי ישמעאל מודה שהוא הדין לחצי שפחה וחצי בת חורין. אכן לרבי עקיבא ודאי דוקא חצייה בת חורין, אבל שפחה גמורה כיון שלא תופסים בה קדושין – פטור מאשם (עפ"י שפת אמת).

מש"כ שלרע"ק בשפחה גמורה פטור מאשם, כן מפורש ברש"י גטין לט:

– אם נישאה לישראל באיסור היה נראה שדינה כמו המיוחדת לעבד עברי, היא לוקה והוא באשם, אלא שנקטו כאן בהווה, באופן המותר. ואולם הר"ש (בפירושו לתורת כהנים) כתב שלבן חורין האסורה לו, אינה נחשבת מיוחדת לו. וכן משמע מרש"י בגטין (מג.), שדוקא לעבד עברי הואיל ומיוחדת לו בהתר (עפ"י שפת אמת).

מדברי רש"י בגטין (שם ד"ה ואם לחשך) משמע שלדעת הסובר קדושין תופשין בחצי שפחה וחצי בת חורין, הוא הדין כשנישאה לישראל. ורק למ"ד 'מיוחדת' ולא מקודשת, גורת הכתוב היא דוקא ביהוד עבד שהוא יהוד מותר (כדמשמע שם בד"ה מיוחדת). וכן נראה בחזון איש (אה"ע קמו לדף מג סק"ח) שנקט כדבר פשוט שהוא הדין במקודשת לישראל (למ"ד קדושין תופשין בחצי שפחה חצי בת חורין) יש בה דין שפחה חרופה.

ולכאורה שנוי הדבר במחלוקת – ע' בראשונים בגטין מג; מגיד משנה אישות ד, טז. וע"ע: תרגום יונתן קדושים; שו"ת שאגת אריה החדשות טו, ב; צפנת פענח איסורי ביאה ג, יג.

ז'הכא גדול נמי פטור'. כתבו האחרונים, כיצד אתה מוצא שפחה חרופה קטנה המאורסת לעבד עברי – כגון ישראל שבא על חצי שפחה וחצי בת חורין וילדה בת, והרי בת זו כאמה, חצייה שפחה וחצייה בת חורין, וקיבל אביה קידושין בקטנותה בחלק חירות שבה, ושוב בא עליה גדול – פטור, הואיל והיא קטנה ופטורה (עפ"י פרי מגדים, הובא במנחת חינוך קכט, כט; רעק"א בהגהותיו על הרמב"ם איסור"ב ספ"ג; הגהות החתם סופר כאן. וכן הביא הרש"ש בשם חכם אחד, ועוד).

ויש לבאר מדוע הוצרכו לאופן רחוק, והלא לכאורה אפשר בשפחה כנענית קטנה, שהשיאה רבה לעבד עברי, ואחר כך שיחרר חצייה.

אך נראה שנקטו כולם כדבר פשוט שבאופן זה, כאשר שיחרר חצייה, אין החצי המשוחרר מיוחד לעבד, שהרי בעודה שפחה לא תפשו בה קדושין, וכשנעשתה בת חורין והיא קטנה, אין שום זיקה לעבד-עברי בחצי זה, ואמנם העבד מותר בה אך אינה

קשורה ומיוחדת לו מן הדין [ואעפ"י שאין הדבר תלוי בתפישת קדושין דוקא – לר' ישמעאל, ואף לדעת רבי עקיבא – לרב ששת (בגטין מג:). ועוד, לדעת רבי שמעון משום רבי עקיבא (בגטין לט:)] יש דין שפחה חרופה אפילו באופן שנשארה שפחה לענין איסורין ואין קדושין תופשין בה, ומאיירך יצאה לחירות מבחינה ממונית – מכל מקום היא מיוחדת לעבד מכת רבה או מרצונה, אבל כאן שהיא קטנה ואין בה דעת ליחד עצמה לנישואין, וחציה אינו ברשות רבה, אין כאן יחוד] – על כן הוצרכו למצוא אופן שאביה קידשה [ואמנם נראה שאין לאביה רשות בחצי-שפחות שבה, שהרי היא ברשות האדון, אך מדובר שגם האדון הסכים עמו למסרה לעבד].
וע"ע אופן אחר של שפחה חרופה קטנה, בשו"ת משיב דבר ח"ה עד-עה.

– לא פטרו כשהיא קטנה והוא גדול אלא משום שהוקשו להדדי, אבל בלאו הכי היה חייב. ואם תאמר, הלא קטנה אינה ראויה לילד, והרי נאמר שכבת זרע ודרשו שתהא ראויה להזריע – לא קשה מידי, שכבר כתבו התוס' (ביבמות נה:): שבביאת שפחה חרופה חייבים אף ללא פליטת זרע, שכל שגמר ביאתו הריהי ביאה הראויה להזרעה. הרי שאין צורך בראויה לילד בפועל בביאה זו (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ב יא).

כתב באג"מ שם שאין חולק על התוס' בדבר זה. ואולם יש שכתבו לדייק מלשון המאירי ביבמות שם, וכן מלשון רש"י (שם ובסנהדרין עג), שלדעתם אינו חייב אלא בהוצאת זרע (ע' יד כהן). וכן כתב בפרוש 'שיירי הקרבן' על פי הירושלמי (פרק הבא על יבמותו. וע' גם בשו"ת אחיעזר ח"ד עז,ה).
אכן נראה שגם לפי דעה זו, ודאי חייב אף בקטנה וזקנה, הגם שאינה יכולה לילד, כי די שמצד מעשה הביאה נחשבת לביאת 'שכבת זרע'. ומה שכתב באגרות משה להוכיח מדין קטנה כדברי התוס' – לאו דוקא.
וע"ע: שער המלך איס"ב א,טו; הגהות חשק שלמה להלן יב. אבי עזרי (תניינא) שאר אבות הטומאות ה,י.

ענינים וטעמים

שפחה חרופה

ואיש אשר ישכב את אשה שכבת זרע והוא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה, בקרת תהיה לא יומתו וגו'.

הענין בזה, שיש לפעמים פעולות באדם שעל הלבוש החיצון דומים לרע, ובעומק הענין יש שם טובה גדולה; והשי"ת בל ירצה בפעולות כאלו. שלכתחילה אסור לידבק בהם, ורק אם כבר נכנסו בהם ודאי שהשי"ת יברר אותם, ורק שהאדם צריך לסבול מהם, וזה בקרת תהיה על ידי בירורים. כמו שיש נפשות שנתערבו בין האומות שהם מאוד רוצים לבקוע מחיצתם ליכנס לישראל ואינם יכולים, ואין השי"ת רוצה שישראל ייכנסו לשם להוציאם. וזה הוא ענין שפחה חרופה.

אכן כשכבר נכנס, אזי לא יומתו מחמת שבעומק נמצא בה טוב. וזה בקרת תהיה שצריכים בירורים, וזה וכפר עליו הכהן וגו' ונסלח לו והוא כענין המעשה של פינחס וזמרי, שפינחס כיפר עליו.

ואיש אשר ישכב וגו' וכפר עליו הכהן – בכאן נרמז עומק חטא של זמרי עם כזבי בת צור. וכפר עליו הכהן באיל האשם ונסלח לו – זה רמז לפינחס שהרג לזמרי, ונאמר שם והמגפה נעצרה. רמז: ואיש כי ישכב את אשה בגימטריא: זמרי בן סלוא עם כזבי בת צור למדין.

אמרו בתורת כהנים: 'כל העריות לא עשה בהם את הקטן כגדול, והשפחה עשה בה הקטן כגדול'. ופירושו על פי מה שמפרש הרמב"ם בהלכות שגגות פ"ט, שקטן שבא על שפחה חרופה מביא קרבן לכשיגדיל, לכן אמר שבכל העריות הגדול חייב והקטן פטור וכאן הקטן חייב כמו הגדול; –

אף מכאן למדנו שגדול הפגם הבא מספק עבירה מן הפגם שבא מעבירת ודאי, שהקטן פטור מכל עבירות של ודאי ואילו בעבירה זו שצריכה בקורת ובירור כדלעיל, אף הקטן מתחייב.

מיסדים על אדני פז (שיר השירים ה) – אלו פרשיותיה של תורה שהן נדרשות לפנייהן ולאחריהן. ולמה הן דומות? רב הונא בשם בר קפרא אמר: כעמוד הזה שיש לו בסיס מלמטן וקיפלוס מלמעלה כך הן פרשיותיה של תורה, נדרשות לפנייהן ולאחריהן. נדרשות לפנייהן – **כי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל ולפניה כתיב: איש אשר ישכב את אשה שכבת זרע והוא שפחה וגו',** וכי מה ענין זה לזה? אלא משהוא נוטע אתו ומנכש עמו הוא הולך ונעשה בן ביתו; מתוך שהוא יוצא ונכנס בתוך ביתו הוא נחשד על שפחתו, אמר, לא חטאת אני חייב? ולא אשם אני חייב? – חטאת אני מביא ואשם אני מביא! (כלומר, וכבר אני פטור והולך וחוטא עוד); –

שאמר ר' יודן בשם ר' לוי: אלו שהם נוהגים היתר בשפחות בעולם הזה עתידין הן להתלות בקדקדי ראשיהן לעתיד לבא. זה שכתוב (תהלים סח) **אך אלקים ימחץ ראש איביו שער מתהלך באשמו.** מהו מתהלך באשמו? הוא אומר: אשם אני חייב – 'יתהלך באשמו' – הכל אומרים עליו ילך אותו האיש בחובו!

נדרשת לאחריהן – שנאמר **שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל וכתוב לא תאכלו על הדם,** וכי מה ענין זה לזה? – אמר הקב"ה לישראל: אתה ממתין לערלה שלוש שנים ולאשתך אינך ממתין שתשמור נדתה; לערלה אתה ממתין שלוש שנים ולבהמתך אי אתה ממתין עד שיימצא דמה? (מתוך ספר הפרשיות קדושים. עפ"י בית יעקב; מי השלוח; משך חכמה; ויקרא רבה כה).

עוד בטעמו ומקורו של הרמב"ם, שקטן הבא על שפחה חרופה מביא קרבן לכשיגדיל – ע' ב'חדושי הגר"ח על הש"ס' כריתות; אבי עזרי (קמא) שגגות ט.א.

פרק שלישי

(ע"ב) 'עד אומר אכל ועד אומר לא אכל... מביא אשם תלוי.' יש מי שהקשה מכאן על שיטת האומרים עד אחד בהכחשה (כלומר, עד כנגד עד) לאו כלום הוא (כן דעת הרמב"ן – ע' מגיד משנה גירושין יב, ט), והרי כאן משמע שנידון הדבר כספק, שלכן מתחייב באשם תלוי (כן העיר המחנה-אפרים עדות ח). ותרצו אחרונים שמדובר באופן שהיה הדבר נתון בספק גם ללא העדויות, וכגון בשתי חתיכות לפנינו אחת חלב ואחת שומן, זה אומר חלב אכל וזה אומר שומן (עפ"י חות דעת יו"ד קכו סק"ה; שב שמעתתא ו, כג). והש"ך (קכו סק"ד) תירץ שלענין חיוב אשם-תלוי די בכך שלבו נוקפו, ועל כן אפילו אם אין כאן 'ספק' ממש, חייב אשם תלוי.

ויש מי שתרץ שאין אומרים עד אחד בהכחשה כמאן דליתא דמי אלא במקום שצריך עדות ודאית, ועדות מסופקת אינה עדות כלל וכגון שהעד אומר 'שמא יינך יין נסך' – אין כאן עדות, שאז כשיש עד כנגד

עד, נידונית עדותו כעדות-ספק שאינה כלום, ואולם לענין חיוב אשם תלוי נראה שאין צורך בעדות-ודאי, וכגון שנים שהעידו ספק אכלת חלב – נראה לכאורה שחייב אשם תלוי, הלכך בנידון כזה שאין צורך בעדות-ודאי, די גם בעד אחד בהכחשה שעכ"פ יש כאן 'עדות-ספק' (עפ"י חדושי ר' אריה לייב מאלין ח"א פא).

ויש מי שכתב שלא נחלקו הראשונים אם עד אחד בהכחשה ספק הוא או כמאן דליתיה, אלא בדבר שמעיקר הדין צריך בו שני עדים וחידושה תורה (או חכמים) נאמנות לעד אחד כשנים, בזה יש אומרים שכאשר הוא מוכחש – לאו כלום הוא, אבל באיסורין שמעיקר הדין עד אחד נאמן, אף בהכחשה הרי הוא כמאן דאיתא, וכמו 'תרי ותרי' בשאר עדויות (עפ"י שיעורי ר' שמואל רוזנבסקי ב"ב לב.). וע"ע אבי עזרי גירושין יב, יט.

*

או הודע אליו ולא שיודיעוהו אחרים. יכול אפילו אין מכחישן תלמוד לומר או הודע אליו מכל מקום...

'... נראה לפרש, דהנה דעת הוא מבדיל בין דבר לדבר, כאמרם ז"ל (ירושלמי ברכות ה, ב) אם אין דעת הבדלה מנין, וכ"ק אבי אדומו"ר זצלה"ה דייק לה עוד מקרא (משלי ג, ב) בדעתו תהומות נבקעו. והיינו שיודע שנפרד מהקדושה. והוא, דהנה אמרו ז"ל (סוטה ג) כל העובר עבירה אחת בעולם הזה, מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין. פירש"י: מלפפתו – כורכתו. אם כן מובן עד כמה קשה לאדם לעשות תשובה שהרי העבירה עצמה היא אוסרתו כבעבותים כמו שכתוב (ישעיה ה) הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה, היינו שהעבירה עצמה היא כעבותות העגלה וכורכתו כנ"ל. אך אם האדם יש לו דעת ומרגיש עד כמה מגיע הפגם, והוא נפרד ממקור החיים והוא כאיש אובד עצות ועומד מלא בושה והכנעה מרחוק, זה עצמו מרחיק ומבדיל ממנו את העבירה שעל כל פנים לא תהיה דבקה בו, דכמו שהוא עומד מרחוק, כן נעשית העבירה מרוחקת ממנו, ואז אפשר לבוא לידי תשובה, עזיבת החטא וחרטה באמת מעומקא דליבא, כי אין העבירה עוד דבוקה בו ומושכת לבו לאחור אלא נפרדת ממנו, ואינו עוד קשור בידה.

ועל כן מובן שהעיקר הוא מה שיודע ומרגיש בחטא, אבל לא כשיודיעוהו אחרים והוא אומר איני יודע, אף שאנו מאמינים לדברי העד כל עוד שאינו מכחיש לומר לא אבלתי, מכל מקום אנו מאמינים נמי לו שהוא אינו יודע ואין לחייבו בקרבן, כי בעוד שהוא אינו מרגיש ואינו מאמין לעד ועדיין אינו יודע, אין לו תועלת בקרבן. אבל כשאינו מכחיש אלא שותק שכהודאה דמיא, היינו דאין הפירוש כהודאה דמיא שמודה לו שגם הוא יודע שכן הוא, אלא שמהימן לו העד, שוב יכול לבוא לכלל דעת עד כמה נפרד כנ"ל, שלעומתו העבירה נפרדת ממנו.

אך כל זה הוא בעד אחד מעידו אכלת חלב, אבל כששנים מעידין בו, מאחר שבדין תורה הוא שהשומע מפי הגדת עדים היא כאילו רואה המעשה בעיניו, כמו שכתב מהר"ל בספר דרך חיים, אם כן אין אנו מאמינים לו שעדיין הוא מסופק ואינו יודע או מכחיש, אלא אנו תופסין ששקר אומר, ועל כן ר' מאיר מחייב. ורבנן פטרי משום דמפרשין דבריו לא אבלתי שוגג אלא מזיד, וכל שיש לפרש דבריו כן אין אנו תופסין אותו למשקר ואינו רוצה בכפרה. אבל בעד אחד שאין מדין תורה להחשיב הגדתו כאילו רואה בעיניו, למה נחזיקו למשקר ואינו רוצה בכפרה, והכל מודים שמאמינים לו שאכתי לא ידע ושוב אין כאן תועלת בקרבן, אך כשאינו אומר איני יודע אלא שותק אנו תופסין שבודאי מאמין לדברי העד' (מתוך שם משמואל ויקרא תרע"ג).

יש להעיר במה שפירש שתיקה כהודאה – היינו שמאמין לעד, שלכאורה אין במשמע כן מדברי התוס' בקדושין סה: שהעמידו באופן שאמר לו אכלת חלב בענין שהיה לך לידע (וכ"כ הש"ך ביו"ד קכו סק"ב). ובאופן זה שתיקתו נחשבת כהודאה. ואם הכוונה שמאמינו, אין צורך להעמיד באופן זה.

דף יב

'איבעיא להו מאי טעמא דרבנן, משום דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים...' – ושאמרו לו לרבי מאיר 'מה אם ירצה לומר מזיד הייתי' – לדבריו דר' מאיר אמרו לו, אבל חכמים עצמם חולקים בעיקר הדבר וסוברים שאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים (עפ"י תוס' בבא מציעא ג: ד"ה מה; שו"ת הרשב"א ח"ד קט; ברכת הובח. וע' אביר יעקב).

משמע מדברי הראשונים שנקטו שלפי הצד בגמרא שאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים, הרי זה כלל פסוק, ואפילו במקום שלא היה לו 'מיגו' אף בתחילה נאמן לחכמים, וכגון שמעידים שלא היה מזיד [ולולא דבריהם היה מקום לומר שלעולם בעינין ל'מיגו' שיכול לומר מזיד הייתי, רק לפי הצד הראשון נאמן גם אם עתה אינו יכול לתרץ דבריו ולפי הצד השני צריך שגם עתה יהא לו אפשרות להיפטר].

'או דלמא משום דאמרינן מיגו דאי בעי אמר מזיד הייתי פטור, כי אמר נמי לא אכלתי מהימן ופטור.' רש"י (כאן ובב"מ ג) פרש שנאמן משום 'מה לי לשקר'. [ולפי זה מה שאמרו בגמרא 'מיגו דאי בעי אמר טבלתי פטור כי אמר... דאיכא למימר מאי לא נטמאתי דקאמר לא עמדת בטומאתי אלא טבלתי' – לא שעכשיו אנו אומרים כן, אלא שהיה יכול לומר כן בתחילה אם היה רוצה לשקר].

ותמהו התוס' הלא מיגו במקום עדים אינו כלום. ופרשו התוס' (כאן ובב"מ ג וביבמות פה) שמדובר שלא התבררה כוונתו הראשונה, והוא מתרץ דיבורו ומפרשו עתה, לא אכלתי שוגג אלא מזיד (וע"ע תר"י ותוס' יבמות שם שכיון שאין העדים יודעים אם היה שוגג או מזיד, לא נגמרה עדותם ולכך מקבלים אנו את דבריו בניגוד לדברי העדים, שלא ככלל מקום).

הרמב"ן (בב"מ) קיים פירוש רש"י וביאר שחייב קרבן שונה משאר דברים, שהוא דבר הנוגע לעצמו ואין לו עסק עם אדם אחר, והרי אפילו חייב קרבן אם אין נוח לו להביאו אין ממשכנים אותו – הלכך לענין זה נאמן האדם עצמו יותר ממאה איש. [אמנם צריכים אנו לסברת 'מה לי לשקר', כי בלאו הכי הוי בכלל הודע אליו, שהרי יש לו לקבל דברי העדים. וע"ע רשב"א וחדושי הר"ן].

(כנראה נקט הרמב"ן שלחכמים אין ממשכנים חייבי חטאות אפילו כשהם סבורים שהם פטורים, אבל התוס' (כאן וביבמות פז: וכ"ה בתורא"ש שם ובב"מ ג ובשטמ"ק בערכין כא) נקטו שבאופן זה ממשכנים, וכפי שיטתם הקשו על פרש"י שאין זה ענין בינו לבין עצמו. וע"ע בענין זה ביוסף דעת ערכין כא, בשאלות ותשובות לסיכום).

עוד יש מפרשים דברי רש"י שה'מיגו' מועיל להאמינו שאינו משקר במה שאומר שסבור שלא אכל ובאמת הוא יודע שאכל, שאם היה משקר היה אומר שאכל במזיד, על כן אנו מניחים כאמת שטעה או שכח וסבור כעת שלא אכל, ואמנם העדים נאמנים לנו שבאמת אכל אלא שהיותו והוא עצמו אינו סבור כן, הרי לחיוב קרבן נתחדש שצריך שתהא לו ידיעה בדבר, או הודע אליו ולא שיודיעוהו אחרים [ואפילו שני עדים בכלל, וכמוש"כ רש"י בב"מ טעמם של חכמים מהכתוב הזה. וכ"ה בתו"כ דיבורא דחובה ז'], הלכך לפי טענתו אין לו ידיעה בחטא ולכן פטור (עפ"י חדושי הר"ם; שם משמואל (מצוטט לעיל); חדושי ר' אריה לייב מאלין ח"א פב. ולפי זה כתב, שאם העדים מעידים שהוא יודע שאכל – חייב בקרבן הגם שמכחישם. ועע"ש בארוכה בכל הענין).

ג. כבש בן שנתו – בסלע (מכך שאמרה תורה איל אשם בכסף שקלים והאיל בן שנתים, הרי שכבש בן שנה בסלע אחד).

התוס' כתבו שזהו מצוה מדרבנן לכתחילה [כי רגילות היא שקונה כבש בסלע למצוה מן המובחר], אבל מן התורה אין שיעור בדבר. ואם הביא פחות ממעה – נקרא 'עבריין' (ע"ע בדבריהם בזבחים מה ששיעור סלע הוא למצוה מן המובחר [אף מדאורייתא], וכ"ה בתורא"ש בשטמ"ק כאן. וכן הביא בלקוטי הלכות להלן כו: וכע"ז כתבו התוס' במנחות קז: ובב"ב קסו: שעין יפה בסלע ועין רעה במעה. וע"ע בתו"י).

קן עופות – מחירו רבע דינר (= 48 פרוטות).

מנחת העני עשירית האיפה – בפרוטה. (ובאמת היה די ב-3/4 פרוטה, שהוא 1/32 מהעוף, כפי היחס שבין הקן לכבש, אלא שאין דרך ארץ להביא פחות מפרוטה למקום).

דפים י – יא

יח. א. מהו דין 'שפחה חרופה' האמור בתורה?

ב. מה בין שפחה חרופה לשאר עריות?

א. הבא על שפחה חרופה ביאה הראויה להזרעה, כלומר כדרכה וגמר ביאתו (שכבת זרע) – חייב בקרבן אשם, בין שהוא שוגג בין שהוא מזיד. והיא לוקה כשהיא מזידה (בקרת תהיה – תהא בקריאה / בביקור). ואם היא שוגגת או שאיננה בת חיוב ואינה לוקה – אף הוא פטור מקרבן (בזמן שהיא בבקרת תהיה הוא בזהביא את אשמו).

א. כאשר הוא פטור, כגון קטן – כתבו התוס' (עפ"י תורת כהנים) שהיא חייבת. ודעת הרא"ש

(בשטמ"ק אות ו) והראב"ד (איס"ב ג, יז) שפטורה. וכן משמע מרש"י. ע' רש"ש ול"ה).

ב. מהרמב"ם בפירושו למשנה (ריש שבת) משמע שהשפחה לוקה אפילו שוגגת (כן פרש בתו"ט דבריו.

וכן נקט כדבר פשוט הרשב"ש בתשובה ריג). ואולם להלכה פסק הרמב"ם שאינה לוקה אלא

במזידה (וכמש"כ רש"י יא. ד"ה שוגג, ותוס' שם ד"ה אין).

ג. בביאה ללא הזרעה, כתבו התוס' (ביבמות נה:): שחייב, לא נתמעטה אלא העראה. ויש חולקים

(ערש"י ומאירי שם).

לעולם אינו חייב אלא על שפחה בעולה (והיא שפחה נחרפת לאיש).

א. דוקא כשנבעלה באופן שנשרו בתוליה, שאל"כ אין נחשב 'אשתני גופה' (עפ"י מנחת חינוך

קכט, כח).

ב. עבד כנעני, כיון שהוא בר-מצוה, אם בא על שפחה חרופה – חייב ככל ישראל (מנחת חינוך

קכט, לט. וצ"ע).

איווהי שפחה חרופה? רבי עקיבא אומר: חציה שפחה וחציה בת חורין (והפדה לא נפדתה) המאורסת לעבד

עברי (שרק הוא מותר בה, אבל ישראל אסור בה מפני שחציה שפחה, וכן אסורה בעבד כנעני שהרי חציה

בת חורין). וכן דעת ראב"ע.

א. כן פסק הרמב"ם (איס"ב ג, יג).

ב. נחלקו הראשונים כאשר נישאה לישראל באיסור, האם נוהג בה דין 'שפחה חרופה' (ערש"י גטין

מג; פירוש הר"ש לתו"כ – קדושים)..

ג. נחלקו אמוראים (בגטין מג) האם קידושין תופסים בחצי שפחה חצי בת חורין. וכן נחלקו הראשונים להלכה האם מקודשת ודאי (ערא"ש גטין פ"ד לג ותורי"ד שם; ר"ן קדושין ז: ועוד), עכ"פ כשנתקדשה לעבד עברי, שבוה אמורה פרשת שפחה חרופה (ע' שאג"א החדשות טו, ב בדעת הרמב"ם), או ספק מקודשת (כ"כ כמה מפרשים בדעת הרמב"ם – ע' במאירי גטין שם ובפוסקים באה"ע מד; ריטב"א גטין שם; רשב"א קדושין ו.), או אינה מקודשת (ע' מאירי שם בשם הרבה פוסקים. וכן י"א בדעת הרמב"ם, ע' פרישה שם, טור וב"ח. וע"ש אם חכמים תקנו לה קדושין אם לאו). נראה שלדעת האומרים קידושיה קדושין, בניה שנולדו לה מהזנות ממזרים הם. ומסתבר כמו כן שנאסרת על בעלה (עפ"י רש"י יבמות נה. וע' גם משך חכמה קדושים יט, כב). ויש חולקים וסוברים שאינה נאסרת על בעלה (ע' מנחת חינוך ססה. וכבר נחלקו האחרונים אם קידושיה קידושין גמורים אם לאו – ע' חלקת מחוקק מד סקט"ו; מנ"ח תקצו תקעט; שו"ת רעק"א קע-קעא; חו"א אה"ע קמו לוף מב סק"א).

רבי ישמעאל אומר (וכן דעת כמה תנאים. ע' גטין מא: קדושין ו; רש"י יבמות נה.): שפחה כנענית גמורה היא המאורסת (לאו דוקא 'מאורסת' שהרי אין קדושין תופסים בה. תוס') לעבד עברי (ולא לעבד כנעני, שנאמר כי לא חפשה – מכלל שהוא חופש). אחרים אומרים: בשפחה כנענית המאורסת לעבד כנעני הכתוב מדבר (כי לא חפשה – אם אינו ענין לה תנהו ענין לו).

ב. שפחה חרופה לא שוותה לכל העריות בעונש ובקרובן, שכל העריות בחטאת והשפחה באשם. כל העריות [ובכללם איסורי כהונה כגון זונה לכהן. ע' יבמות פד: רמב"ם איסור"ב יו, ה] אחד האיש ואחד האשה שוים במלקות (ובכרת או במיתת בית דין) במזיד ובקרובן בשוגג, ובשפחה אין האיש והאשה שוים; האיש באשם בין שוגג בין מזיד והאשה במלקות (במזידה) ולא בקרבן. כל העריות עשה בהם את המערה כגומר ושלא-כדרכה כדרכה, משא"כ בשפחה (כי ישכב את אשה שכבת זרע).

א. יש אומרים שלענין ביאה שלא כדרכה אף בשפחה חרופה חייב לדעת חכמים (כיבמות לד:) ולסתם משנתנו (עפ"י רמב"ן ורשב"א יבמות נה; וכן פסק הרי"א"ז שם. וע' שעה"מ איסורי ביאה א, טו). ב. כתבו התוס' (ביבמות נה:): שאעפ"י שלא הוציא זרע חייב בגמר ביאה, שזוהי ביאה הראויה להזרעה. ויש חולקים (ע"ש ברש"י, רי"ד ורי"א"ז ומאירי).

ג. העראה שנתמעטה בשפחה חרופה, י"א שאף ממלקות דידה נתמעטה (ע' הר צבי כאן וביבמות נה). ככל העריות חייבים האיש והאשה על כל ביאה וביאה, ואילו בשפחה חרופה מביא קרבן אחד על ביאות הרבה.

אבל היא חייבת מלקות על כל ביאה וביאה אם היתה מזידה – כשאר חייבי לאוין (רמב"ם איסור"ב ג, יד).

חומר בשפחה, שעשה בה את המזיד כשוגג – לענין חיוב קרבן לאיש, כאמור. כל העריות כאשר אחד גדול ואחד קטן, או אחד ער ואחד ישן – הגדול / הניעור חייב, והקטן / הישן פטור. וכן כשאחד שוגג ואחד מזיד – השוגג בחטאת והמזיד בכרת. ואילו בשפחה, כאשר היא קטנה או ישנה או שוגגת – גם הוא פטור אפילו הוא גדול וניעור ומזיד.

א. דעת הרמב"ם (שגגות ט, ג, איסור"ב ג, יז) שקטן הבא על שפחה חרופה, חייב בקרבן לכשיגדיל. והראב"ד השיגו.

ב. אף במקום שפטור מן הקרבן, מלקין אותו מכת מרדות מדבריהם, בגדולים ובמזידים (עפ"י רמב"ם איס"ב ג, טז). ומשמע מדבריו שאין מלקות בשפחה חרופה משום 'לא תהיה קדשה'. וזה שלא כדברי המנחת-חינוך (רסו, יח) שמלבד מלקות דידה וקרבת דידה, לוקים שניהם משום קדשה [לדעת רוב הפוסקים], ואף בביאה שלא כדרכה ובהערה.

לענין אינו-מתכוין (כגון נפל ונתקע, שאנוס הוא. תוס' וישן – אין חילוק בין שפחה לשאר עריות, לעולם פטור.

פרק שלישי; דפים יא – יב

יט. האם יש חיוב קרבן באופנים הבאים?

א. אמרו לו שנים אכלת חלב בשוגג.

ב. אמר לו זאת עד אחד או אשה.

ג. עד אחד אומר אכל ועד אחד אומר לא אכל.

א. שני עדים אומרים לו אכלת חלב – אם אינו מכחישם אלא שותק (ופשוט שהוא הדין באומר 'איני יודע'. תוס') – מביא חטאת. [מבואר בגמרא שאין צריך על כך לימוד מיוחד אלא פשוט בסברה]. ואם אמר 'לא אכלתי' – רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרים.

נסתפקו בגמרא בטעמים של חכמים, האם הוא מתוך שיכול לתרץ דבריו ולפרשם 'לא אכלתי שוגג אלא מזיד' וכן כל כיוצא בזה, אבל במקום אחר – חייב, או שמא לעולם נאמן אדם על עצמו בנוגע לכפרה, יותר ממאה עדים.

לפירוש אחד ברש"י, הסיקו שטעמים של חכמים משום 'מיגו'. אבל לדעת רבי יהודה בברייתא נאמן גם כשאין לו מיגו [כגון שאמרו לו אכלת קדשים בטומאת הגוף והוא אומר לא נטמאתי, או שאמרו לו אכלת חלב ואמר לא אכלתי לא בשוגג ולא במזיד, וכל כיו"ב. מפרשים]. ולפירוש התוס' (ור"ג), אפשר שגם רבי יהודה אינו חולק בדבר.

אמר רב נחמן: הלכה כרבי יהודה. אמר רב יוסף: לא שנו אלא בינו לבין עצמו ולעצמו, אך לא יאכל בפרהסיא ולא יאכיל אחרים באותם טהרות שלדברי העדים הוא טימאן (ראשונים).

א. הרמב"ם פסק להלכה כחכמים, והראב"ד השיגו, שהלא רב נחמן פסק כרבי יהודה [ובכסף משנה

פרש שלהרמב"ם מה שאמרו 'לא אמר רב יהודה אלא לבין עצמו ולעצמו הכוונה שלענין קרבן מודה רבי יהודה שיש להאמין העדים].

ב. כתבו התוס' [כאן ובב"מ ג, שלא כמשמעות דברי רש"י] בשיטת סוגיתנו, שלא פטרו חכמים אלא כשעכשו אפשר לפרש דבריו באופן שאינם סותרים לדברי העדים, ואין די שהיה לו 'מיגו' בתחילה, וכגון ששואלים אותו והוא אומר שלכך נתכוין מתחילה שלא אכל שוגג אלא מזיד. ורבי מאיר מחייב אף באופן זה.

ואולם הסוגיא בב"מ (א) נוקטת כפי הצד שלחכמים אדם נאמן על עצמו כנגד עדים אף כשאין לו מיגו. ולפי לשון זו הוא הדין כשהעדים מעידים שלא אכל והוא אומר אכלתי – מביא קרבן.

ולדעת כמה ראשונים אין חילוק אם אמר 'לא אכלתי' סתם או שאמר 'לא אכלתי כלל' [ואפילו